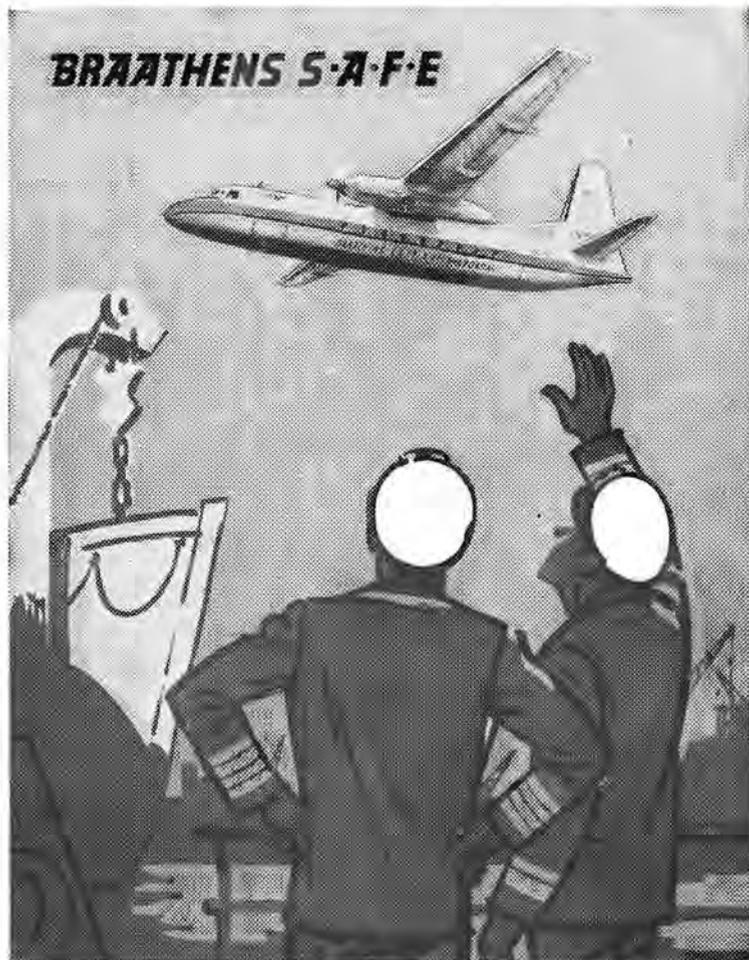

NORSK
 NATUR

4
1966

BRAATHENS S·A·F·E

CHARTERS

Flygninger over hele verden

Spesialitet:

Flytransport av skipsmannskaper
og reservedeler til skip.
Mange års erfaring.

BRAATHENS S·A·F·E

Fr. Nansens pl. 7, Oslo. - Norway.
Telegram: SAFE. - Telex: 1066.
Telefon: 33 21 90

NORSK
NATUR

NR. 4 - 2. ÅRGANG - DES. - 1966
REDAKTØR: RAGNAR FRISLID
NORGES NATURVERNFORBUNDS TIDSSKRIFT

Kraftutbygging og naturvern

Når Naturvernforbundet og andre landsomfattende organisasjoner (se side 98) nå går til aksjon for å redde Femundmarka og Trysilvassdraget, må det betraktes som innledningen til en serie tvingende nødvendige aksjoner for å berge andre og like viktige områder. Blant disse er Jotunheimen.

Statskraftverkene har fått i oppdrag å utarbeide planer for utnyttelse av Bøvra, Otta og Sjøa i Jotunheimen. Til denne planleggingen er det avsatt 6—8 millioner kroner. Hvilke midler er så avsatt for utredning av vitenskapens og almenhetens interesser, hvilke beløp har myndighetene ofret på å finne ut hva man taper ved utbyggingen? Nøyaktig ingen ting.

Dette ensidige synet som gjør seg gjeldende like fra det øyeblikk økonomiske interesser kaster sine øyne på et naturområde må vi bort fra. Vi må fram til et helhetssyn på utnyttelsen av naturressursene, vi må forlange at straks det er aktuelt å planlegge et inngrep, må alle interesser som knytter seg til området få de samme økonomiske muligheter for å fremskaffe materiale til støtte for sitt syn. Og vi må få klare retningslinjer for kompensasjon til kommuner som vil bli hindret i økonomisk utvikling om teknisk utbygging ikke gjennomføres. Først når vi kommer så langt kan vi hevde at vi viser ansvarsfølelse og fremsyn i utnyttelsen av landets naturressurser.

I dag står slaget om Femundmarka, imorgen om Jotunheimen. Det er en ulike kamp, fordi kraftutbyggingsinteressene opererer med lettfattelige tall, fremskaffet ved hjelp av millioninvesteringer, mens naturvernet må bygge på entusiastens frivillige arbeidsinnsats og appellere til fantasi og fremsyn hos dem som tar avgjørelsene.

Vi akter å vinne kampen om Femundmarka/Trysilvassdraget og om Jotunheimen. Men vi ser fram til den dagen myndighetene vil skaffe naturverninteressene ressurser til å møte teknikerne på like fot når det oppstår uenighet om utnyttelsen av et stykke levende natur.

NORGES NATURVERNFORBUND

Akersgt. 63 — Oslo 1
Telefon 33 79 32
Postgiro nr. 9460
Bankgiro nr. 24657/163
Generalsekretær
Magne Middtun
Kontorsjef
Roar Sæther
Trykt hos Grøndahl & Søn
på Norcote papir fra
Saugbrugsforeningen

NORSK NATUR

Utkommer 4 ganger årlig
Redaksjonskomite: Edvard
K. Barth, Bjørn Bjørnsrud,
Knut Ove Hillestad og
redaktøren
Abonnement kr. 15 pr. år
Medlemsskap kr. 10 pr. år
inkluderer abonnement
Annonser: Folder med alle
opplysninger på forlangende

AV INNHOLDET

Femundmarka	98
Fokstumyra	101
Bjørnen	105
Komagdalen	109
Aurlandsdalen	114
Hytta i fjellet	117
Natur som forsvinner	118
Nye bøker	122
Hva er fredning verd	125
Fra forbundet	126

Omslaget: Revespor i kornsnøen. Foto RF.

15 landsomfattende organisasjoner går inn for

Å REDDE FEMUNDMARKA

De aktuelle planene om regulering av Femundvassdraget har vakt sterk motstand på mange hold. Igjen kan man notere seg et gledelig trekk som er blitt stadig mer iøyenfallende de senere årene når det gjelder omfattende inngrep i verdifulle naturområder: Det er ikke lenger bare de rene naturverninteressene som reagerer. Forståelsen av hva urørte naturområder ningen om naturverntanken er denne alvorlige henstillingen undertegnet av femten landsomfattende organisasjoner, som ble overlevert Stortinget 5. desember:

Femundmarka med Femundvassdraget fra Rogen til Trysil er det siste område av noen utstrekning i det sørøstlige Norge som er noen-

lunde uberørt av reguleringer eller andre tekniske inngrep.

Traktene har en særpreget natur hvor storskogsområder, delvis med

urskogspreg, veksler med snaufjell. Dette, sammen med lett tilgjengelig beliggenhet for en millionbefolkning, gjør det til et uerstattelig rekreasjonsområde. Femundvassdraget og Trysilelva er meget fiskerike og fisket er av stor og økende økonomisk betydning både som fritidsbeskjef-tigelse og som næring.

Til dette området søker hvert år tusener av friluftinteresserte nordmenn fra byer og tettbebyggelser fra Vestfold til Sør-Trøndelag for å tilbringe ferier og fridager. Også fra Sverige kommer hvert år et økende antall besøkende.

Gjennom mange år har sentrale og lokale organisasjoner arbeidet intenst for at dette område skal bli spart for regulering.

På grunn av meldingen om at det påny er blitt aktuelt å regulere Femundvassdraget, vil undertegnede organisasjoner igjen bestemt protestere mot at denne regulering blir gjennomført. — Vi henstiller til Stortinget så inntendig vi kan at de uvurderlige friluftinteressene som er knyttet til Femundmarka nå må tillegges den vekt vårt samfunn i dag krever

Vi vil spesielt peke på at traktene omkring Femunden, som f. eks. Femundsanden med lavtliggende bebyggelse, Sorken og Elgå med interessant kulturhistorie og Tufsingas flate deltamunning med slåttenger og rikt fugleliv, er særlig følsomme for regulering. Også Trysilelva vil med sine lange, grunne partier være ekstra utsatt ved minsket vannføring. Vi viser også til undersøkelseskomitéen vedrørende fredning mot vassdragsutbygging som på Stortingets initiativ ble nedsatt 18. november 1960. I sin innstilling uttaler denne komitéen om Femundmarka (s. 24):

«Komitéen mener at Femunden og området mellom Femunden og riksgrensen med sin beliggenhet og sine naturforhold tydelig peker seg ut som et område som det må være ønskelig å bevare for friluftsliv — fotturer, jakt, fiske og andre former for rekreasjon, og anbefaler at Femunden og andre vassdrag i Femundmarka mellom Femunden og riksgrensen blir bevart ubørt.»

Vi forutsetter at denne komitéinnstilling skal tillegges stor vekt, og ikke bare ansees som et beroligende trekk mot den stadig større bekymring som økende regulering og andre inngrep i våre naturherligheter har forårsaket.

De organisasjoner som undertegner denne henstillingen representerer nettopp de tusener som er interessert i og bekymret for Femundmarka. Disse organisasjoner samler i dag alene et medlemstall på over 340 000.

Ærbødigst

Norges Naturvernforbund
Den Norske Turistforening
Norges Jeger- og Fiskerforbund
Det norske Skogselskap
Landslaget for
Norske Ungdomsherberger
Norges Automobilforbund
Norsk Botanisk Forening
Norsk Feltribiologisk Ungdomsforening
Norsk Forening for
Vassdragspleie og Vannhygiene
Norsk Hagearkitektilag
Norsk Speiderguttforbund
Norsk Zoologisk Forening
Norsk Ornitologisk Forening
Landslaget for Reiselivet i Norge
Kongelig Norsk Automobilklubb

Sommeren-66 i fuglereservatet på FOKSTUMYRA

Et av de eldste naturverntiltak av noen betydning her i landet er fuglefredningen innen et 9 kvadratkilometer stort område av Fokstumyrene på Dovre. I årenes løp er Fokstumyrene besøkt av en lang rekke ornitologer, og det foreligger et rikt materiale omkring fugleiakttagelser innen området. En av dem som best kjenner myras vingede fauna de senere årene er fuglefotografen

MATHIS KVÆRNE

Han gir her en illustrert rapport om livet på Fokstumyra siste sommer.

Da jeg kom til Fokstua 22. mai i år var det mindre fugl enn vanlig, noe som muligens skyldes det kalde og dårlige været i trekkfuglens vanlige ankomstperiode. Et par dager før jeg kom til myra var det også store oversvømmelser, og mange av de tidlige trekkfuglene fikk nok sine reder ødelagt. Sannsynligvis gjelder dette bl. a. to tranere. Ellers var våren noenlunde i rute. Det var endel mus og fjellrotte å se, men lite lemen.

Lenger nord i myra lå et tredje tranerede som hadde greidd seg i flommen. Den rugende trana kunne ses både fra riksvegen og jernbanen. Men det var altfor bløtt til at jeg kunne komme utpå og undersøke nærmere. Så sent som 15. juni sto hele området under vann, og det så ut som om trana lå og ruget i en veldig sjø. I et fjerde tranerede på en liten myr vest for Harrtjern ble ett egg klekket 6. juni. Senere besøkte jeg ikke stedet.

Det var ellers mange traner å se. Den dagen jeg kom så jeg 7 stykker

ved Harrtjern. Utover sommeren var det også stadig traner på myra. Men de oppførte seg svært rastløst og urolig, så det kan tenkes at flere enn de nevnte to redene er blitt ødelagt under oversvømmelsen.

Av brushaner var det som vanlig god bestand, med henholdsvis minst 14 og minst 10 hanner på to av de beste lekeplassene. Vipa og grønnstilkten var ikke så tallrike som vanlig. Det samme gjelder enkeltbekkasinen, som i likhet med vipa kan ha fått egg ødelagt under flommen. De legger jo begge sine egg ganske tidlig.

Av glutsnipe var det minst fire par innen området, og strandsnipebestanden var meget stor. Svømmesnipe opptrådte også tallrikere enn vanlig, mens det kanskje var litt ferre heilo.

Stort sett var det bra med småfugl som sivspurv, jernspurv, lauv-sanger, heipiplerke, gulerle, gråsisik, buskskvett, granmeise, steindulp og bjørkefink. Over alt på myra og i områdene omkring var det usedvan-

Over: Myrhaug.
Motstående side:
Fokstumyra.

lig mye blåstrupe. Det ser ut til at det for hvert år blir flere av disse vakre fuglene. Også lappspurv ble sett mange steder på myra.

Både på myra og i bjørkeskogen omkring var det som vanlig mye

Tranepar på reiret. Nederst gjøkunge mates av heipiplerke. Motstående side: Brushanedans.

gjøk. I et rede av heipiplerke ble det 23. juli funnet en ca. tre uker gammel

gjøkunge, som forlot redet dagen etter. «Moren» lokket da ungen ut av redet. Begge «foreldrene» matet gjøkungen med 10 til 30 minutters mellomrom.

Stort sett fikk vi ikke noe rikt rovfugl-år på Dovre. Det ble riktig nok funnet flere fjellvåkredere på strekningen Fokstua-Kongsvoll. Men

reder ble ikke funnet. Heller ikke ble det funnet jorduglere, til tross for at det var jordugle å se mange ganger på myra hele sommeren.

Derimot var det minst tre hek-kende par av myrhaug på selve Fokstummyra. Under observasjon i tre dager ved ett av redene ble det ialt brakt 21 byttedyr til ungene. Av disse

minst tre av dem ble forlatt av foreldrene, sannsynligvis fordi det ikke ble en så stor smågnagerbestand ut-over sommeren som det så ut til fra våren. Dvergfalk og tårnfalk ble enkelte ganger observert i luften, men

byttedyrene var bare fire smågnagere, resten fugl. Dette forholdet, som jeg forøvrig også har iaktatt før, viser at myrhaugen kan fø opp ungene sine selv i smågnagerfattige år.

SVEIN MYRBERGET

ER

BJØRNEN

FARLIG FOR MENNESKER?

Antallet av bjørn er nå mye, mye mindre i Norge enn det var for bare 50 år siden, kanskje bare 25 stk. Naturvernets folk har derfor i de senere år tatt opp kravet om sterkere vern, og Norges Naturvernforbund har på sitt årsmøte i Tromsø sommeren 1966 satt frem krav om totalfredning av bjørn i Norge.

Et motargument mot større vern for denne arten er at enkelte føler seg nervøse for å ferdes i skog og mark hvor de vet at de kan støte på bjørn. Hva vet vi egentlig om farlige møter mellom mennesker og bjørn?

Bjørnen er kjent for å ha ti manns vett og tolv manns styrke, og mennesket har alltid hatt en viss respekt for bamsen, som ikke alltid er så godslig som den man hører om i folkeeventyrene våre. Peder Claussøn Friis hevdet dog på slutten av 1500-tallet, da bjørnen var tallrik i hele Norge, at «Hand gjør iche nogedt Mennische ondt end et Barn uden de forbyrder sig paa hannom eller de komme i Veien for hannom naar hand er saar gjort aff Veidemanden, oc meener een Part, at hand er et Diur som elscher Mennischen, huilcket og troeligt er.» Og vi har en fornøvelig skildring av en tur i Vassfaret ved dikteren Johan Welhaven: «Bjørnen trasket om i flokk og følge, men

gjorde ikke engang større inntrykk på damene i selskapet.»

Men selv om bjørnen nå skulle «elsche Mennischen» var man alltid noe forsiktig når man kom innpå en bjørn, og folketradisjonen har en mengde råd om hvordan man skal gå frem under slike møter.

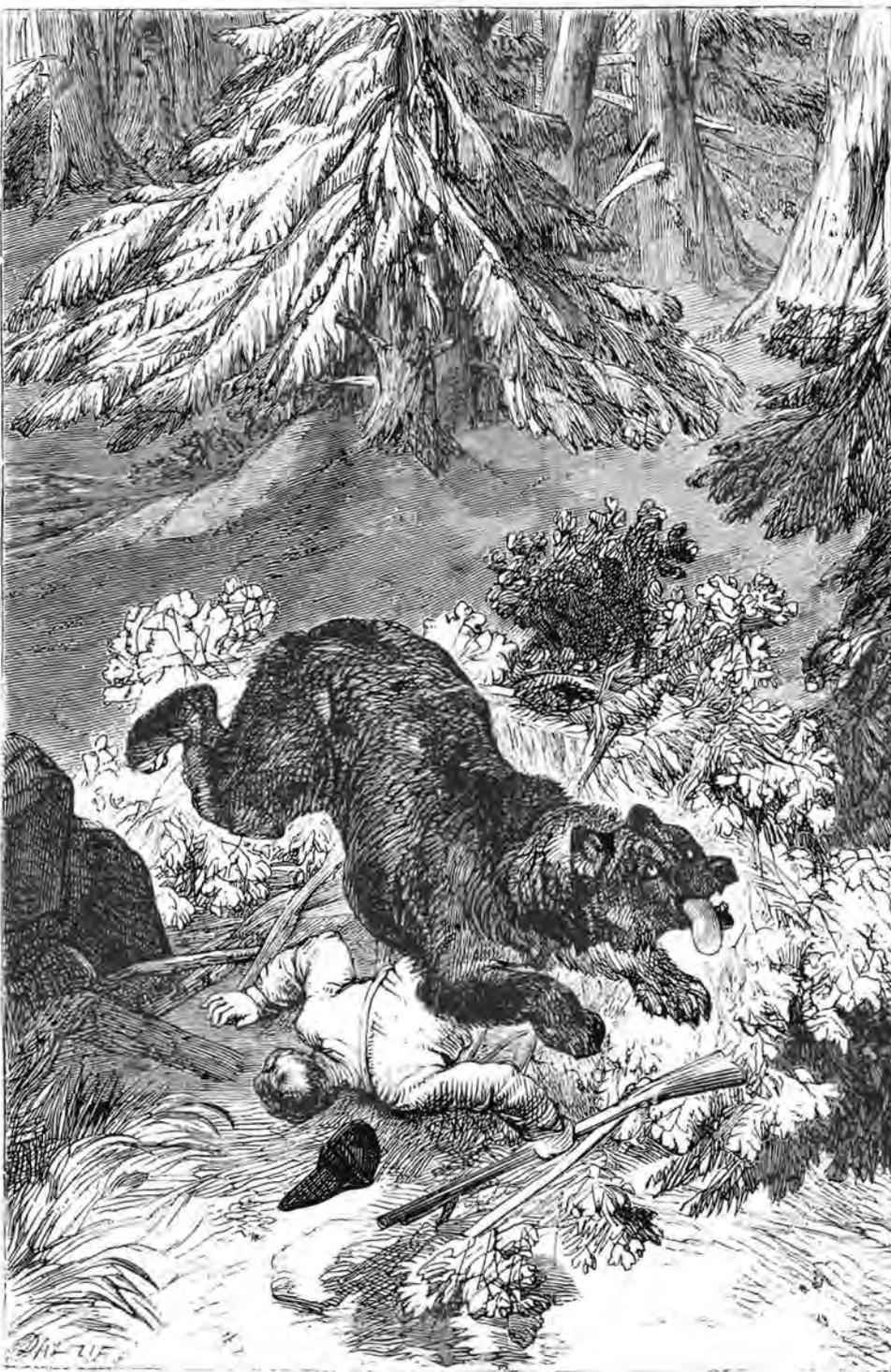
Folketro og tradisjon

Det hette seg at det gikk an å godsnakke med bjørnen ved å bruke forskjellige kjælenavn som «basse», «Jodne godfar» eller «breifot» men best skulle den like å bli kalt «bestefar».

Gjeterne kunne ha visse regler som «Jodne godfar / gakk ifrå / Me er små». Kvinnen hadde et ufeilbarlig middel til å skremme bjørn. Hun løftet opp stakken og viste frem den nakne bakenden. Dette er en gammel skikk som skal ha blitt praktisert t'il langt opp i det forrige århundre mot bjørn, og også mot skøyerfanter som i sommerkveldene agerte bjørn på setervollen.

Men ikke alltid hjalp slike råd-gjerder. Det var først og fremst svangre kvinner bjørnen var ute etter, hette det.

Slike sagn er velkjent over et stort område, uten at man vet hvordan de er oppstått. Mikkjel Fønhus har

Ill. fra Henry Newland: Forest Scenes in Norway and Sweden. London 1854.

skrevet en fortelling om dette i boka «Det skriker fra Kverrvilljuvet». Han forteller der om Ragna Tallehaugen, som lå alene på den ensomme Elgevassetra. Ragna var barnetung. Hun hadde natt etter natt sett en diger stubbe, men den sto der aldri om dagen. Hun visste det var en bjørn. Ei natt slo bjørnen inn budøra og drepte Ragna inne i mjølkebua, der hun prøvde å gjemme seg.

Ifølge salig Pontoppidan var det en gang en prest som ikke trodde noe på bjørnens forkjærlighet for svangre kvinner, og gjerne ville prøve dette. Han førte derfor en barnetung kvinne bort til en tam ungbjørn som var tjoret, og bjørnen ble da helt vill, og måtte avlives.

Særlig fornøyd skulle bjørnen bli dersom det var et guttebarn. Av kvinnens gange skulle bjørnen kunne avgjøre om fosteret var gutt eller pike. Viktig var det også at kvinnen var gift. Var det et pikebarn eller var det ei jente som var «kommet i ulykka», brydde bjørnen seg ikke om fosteret, og kunne gjerne gi kvinnen et klaps på kinnet eller på baken, hette det. Men bjørnen hadde stor respekt for ektemannen. Det var nok at kvinnen gikk med ett av hans klesplagg, f. eks. strømpebåndet, for at den skulle holde seg borte.

Alt det som en svanger kvinne hadde tatt i, gjorde bjørnen opphisset, enten det var klær eller ei høyhesje, og dr. Olav Bø forteller at i Ullensvang var det en mann som bandt kona si fast i et epletre og brukte henne som «åte».

Enkelte steder hette det seg at bjørnen tok med seg guttebarnet og fostret det opp. Dette hang trolig sammen med forestillinger om «mannebjørner», menn i bjørneham. Velkjent er folkeeventyret «Østafør sol

og vestafør måne» der bjørnen er en prins som stemoren har forhekset. På Helgeland sa de at bjørnen var en kongssønn, og i Nord-Norge var det også en vanlig tro at samene skulle kunne skape seg om til bjørner. Slike bjørner var verre enn andre, og det måtte gjerne sølvkule til for å få livet av dem. Men slike sagn er kanskje mer kjent om ulven, om varulven som direkte betyr «manneulv» av det gammelnorske ord for mann: *verr*.

Men dette er bare sagn og overtro. Hva vet vi egentlig om bjørnedrepte mennesker i Norge?

Drept under bjørnejakt

I eldre tid fantes bjørnen i tildels stort antall over hele landet. Bjørnejegerne på den tid benyttet tildels pil og bue eller spyd, og da geværene kom i bruk på slutten av 1500-tallet, var de så tungvinte at de var til dårlig vern hvis en skadeskutt bjørn gikk til angrep. Bjørnejakt var derfor en meget farlig sport. Friis forteller bl. a. om en jeger i Agder som på en vinter drepte 15 bjørner med stålbu og pil, men den 16. bjørnen «kaste manden ud for it høyt Fjeld, der falt hand i smaa Støcker».

Friis forteller videre at det kom en lov som sa at hvis noen frivillig ga seg i kast med bjørn og mistet livet ved det, skulle han ikke begraves på kirkegården, for dette var å regne som selvmord. Likevel var jegerne modige og tildels uvørne ved møter med bjørn, og det «leffuer her mange hundret Mend i Riget som alleene haffuer drebt somme 3 eller 4 oc somme 10 eller flere Bjørne».

Fra nyere tid kjenner jeg til *en* bjørnejeger som er blitt drept, på Balestrand i Sogn sommeren 1881.

Bjørnen ble skadeskutt og gikk løs på en av jegerne, sersjant Tollef Dale. Begge rullet utfor en bratt li, og de andre torde først ikke skyte av frykt for å treffe Dale. Bjørnen ble så gitt 3 skudd, men det var for sent til å redde Dales liv. En av kulene traff Dale i brystet, kanskje en splint av en kule som hadde truffet en stein. Ved rettsaken etter ble jegerne frikjent, da Dale etter all sannsynlighet var blitt drept likevel.

Andre bjørnedrepte mennesker

Bjørnen kan øyensynlig være farlig å komme ut for når den nettopp har drept et dyr. Således hendte det i 1832 i Treungen at ei jente ble drept da hun brått kom på en bjørn som lå og spiste på en sau. I 1813 ble ei gjeterjente slått ihjel i Målselv. I 1852 ble en samekone drept i Alta, ifølge kirkeboken da hun skulle ut for å rive reinmose, mens muntlige kilder påstår at hun var ute for å lete etter ei ku som bjørnen hadde tatt.

Mest kjent av alle slike historier er fra Flå i Hallingdal i 1906, da en gjetergutt ble drept. Ofte blir det fortalt som om gutten hoppet ned på en sovende bjørn. Dette er nok ikke helt riktig. Gutten kom gående gjennom noe tett småbjørk da han plutselig ble overfalt av bjørn. Han døde 5–6 uker senere på grunn av betennelse i hodeskadene.

En merkelig ulykke skjedde i Hattfjelldal på begynnelsen av vårt århundre da tre unge menn rodde bort til en bjørn på svøm, og slo til den med ei åre. Bjørnen krenget båten, og to av mennene druknet. I tillegg til dette skal en mann har blitt drept i Ulvik i Hardanger i 1858, men jeg kjenner ikke de nærmere omstendigheter.

Konklusjon

I alt kjenner jeg således til at 6 mennesker skal være drept av bjørn i Norge siden 1800. I tillegg druknet 2 da en bjørn krenget båten. Vi har også noen få tilfelle da det var nære på, siste var da en elgjeger i Karasjøk i 1962 ble stygt skadet av bjørn. (Nærmere data med kildehenvisninger til disse hendelser er under trykking i tidsskriftet «Fauna».)

Svenske erfaringer ifølge Bertil Haglund antyder at det særlig er i følgende 4 typer av situasjoner at det er forbundet med risiko å støte på bjørn: 1) Skadeskutt bjørn eller forfulgt bjørn som føler seg sterkt truet. 2) Bjørn som nettopp har drept dyr eller er i ferd med å drepe. 3) Tilfeldig overraskende møte på så nært hold at bjørnen føler seg truet. 4) Binne med unger. De norske dramatiske møter mellom mennesker og bjørn kan alle føres til samme situasjoner. De fleste av de norske tilfelle har imidlertid funnet sted når bjørnen er truet eller føler seg truet av mennesker, og fra bjørnens side vil dette ofte fortone seg som ett. Det er ofte slik at mennesket ved egen uforsiktighet har satt seg selv i fare, f. eks. ved å slå til en bjørn med ei åre eller kaste stein på bjørnunge oppe i et tre osv. Av og til slumper dog et menneske til å komme så nær innpå en bjørn — slik som gjetergutten i Flå — at bjørnen kanskje føler seg truet og angriper. Ved et lignende angrep i Sverige viste det seg forresten at bjørnen var stygt skadeskutt på forhånd. Men det er også en erfaring fra dyrehager at bjørnen kan ha et svært uberegnelig gemytt.

Det er sannsynlig at enkelte slagbjørner kan være farlige å komme nær når de er i ferd med å drepe. Men bygdetradisjonen har en mengde

eksempler på at budeia kunne skremme bort bjørnen selv etter at den hadde slått et dyr, ved å gå mot den med en kjepp, sopelime, staur eller brann.

Ved å gå gjennom hundrevis av avismeldinger fra de senere år om observasjoner av møter med bjørn, har jeg fått et klart bilde av at det er bjørnen som nesten alltid stikker av. Den holder seg helst skjult for mennesket. Skogsfolk som har hatt sitt virke i Vassfartraktene i hele sitt liv, forteller at de kanskje bare en enkelt gang har slumpet til å se bjørn. Selv der hvor bevislig slagbjørn holder til, har man ingen eksempler på at bjørnen direkte har

lagt seg etter mennesker. Bjørnen betrakter etter alt å dømme ikke mennesket som bytte, men holder seg, hvis den kan, på ærbødig avstand, og angriper ikke unntatt en sjelden gang når den føler seg sterkt provosert.

Selv om det således er en aldri så liten risiko for at bjørnen kan drepe eller skade mennesker, er det min mening at man ikke av den grunn bør la være å yte i hvertfall de meget få bjørner i det sentrale Syd-Norge et større vern enn de har i dag. Men om bjørnen virkelig bør totalfredes i hele Norge, det er en annen sak, som jeg håper å få komme tilbake til senere i tidsskriftet.

SNØGÅS FRA SVARTEHAVET

Fra formannen i Brønnøy viltneemd, Erling Nicolaisen, fikk Statens viltundersøkelser (adresse: Vollebekk) vite at Sigvald Ormøy den 29. august 1965 hadde skutt en hvit gås med svarte vingespisser ca. 1 km sørvest for Brønnøysund. Fuglen var i en flokk på 8 gress hvorav 3 var hvite og 5 grå. Gåsa var merket, og på ringen stod det: A 68492 MOSKWA. Ringmerkings-sentralen i Moskwa meddelte nylig at fuglen (*Chen hyperborea*) ble klekket ut i den zoologiske hagen Askania-Nova, nær Kherson ved utløpet av Dnjepr i Svartehavet, og at den ble ringmerket 15. juli 1964; dens foreldre ble flyttet til Svartehavet fra Wrangeløya (71° 20' N, 180° E) i 1961.

Denne fuglen har utvilsomt fløyet svært langt bort fra hjemstedet sitt. Avstanden fra Brønnøysund til Svartehavet er ca. 2 500 km i luftlinje; og til Wrangeløya henimot dobbelt så langt.

Luftlinjen mellom Nord-Norge og snøgås-øya nord for Beringstredet går nesten over nordpolen. De få snøgjessene som fra tid til annen har besøkt Norge

(også før «svartehavs-gjessenes» tid) har høyst sannsynlig fløyet den lange veien vestover langs kysten av Sibir.

Denne eventyrlige fugletrekk-historien ble klarlagt fordi ringmerket fra snøgåsa ble sendt inn til en ringmerkings-sentral.

Hvis fremtidige gåsejegere også får skutt en snøgås, bør fuglen leveres i dypfrossen tilstand til et av våre zoologiske museer. Bare «pelsen» av gåsa vil høyst sannsynlig da inbringe mer enn gåsesteiken.

Hyggeligst ville det jo være om slike langveisfarende gress fikk fly i fred her i Norge, for det er vel kanskje mulig at denne gåsearten også kunne begynne å ruge i Nord-Norge eller på Svalbard?

Hj. Munthe-Kaas Lund.

KOMAGDALEN NASJONALPARK

HANS KR. ERIKSEN

har fremsatt et detaljert forslag om sikring av et 260 kvadratkilometer stort område omkring Komagdalen på Varangerhalvøya som nasjonalpark. Det videre arbeid med saken er overlatt Finnmark Naturvern. Den foreslåtte nasjonalparken har en rik flora og fauna, og rester av fangstanlegg fra middelalderen forteller et stykke samisk kulturhistorie. Som friluftsområde har Komagdalen stor verdi, ikke minst takket være den rike oppgangen av laks og sjøørret i elva. Fiskeinteressene har ført til at dalen nå er truet av skjemmende hyttebebyggelse. Ikke minst derfor haster det med å få sikringsplanene gjennomført. Hans Kr. Eriksen forteller her om dalen og om fredningsforslaget.

Komagdalen ligger på Varangerhalvøya. Elva som renner gjennom dalen — Komagelva — er om lag 40 kilometer lang fra Skipskjølen til Varangerfjorden. Hoveddelen av

elva kommer sørfra vidda og renner gjennom Bjørneskaret til Komagdalen. Dette skaret er eneste forbindelse gjennom fjellet mellom Komagdalen og viddeplatået lenger sør.

Sandfjorddalen i det foreslåtte området for nasjonalpark. Foto Hans Kr. Eriksen.

Komagdalen strekker seg i noenlunde samme retning vestover fra utløpet i Komagvær til to av utspringene ved den tverrliggende fjellryggen Skipskjølen. Dalen begrenses i sør av en fjellrygg. På nordsida er dalen nærmest havet begrenset av en lav viddeås som dels har karakter av morenerygg. Lenger inne danner Ryggfjellet grensen for dalen i nord.

Komagelva har mange tilløp og bielver fra begge sider. Øverst i dalen kommer et stort tilløp fra Midtdalen sørpå vidda mellom Falkefjell og Urfjell. Disse tilløpene har altså utspring utenom Komagdalen. I selve Komagdalen kommer to elveløp som har utspring i området ved Skipskjølen.

Et friluftsområde

Når jeg i det følgende vil skissere et forslag om fredning av Komagdalen, faller det naturlig for meg å anbefale et større landskap innenfor dette naturvernområdet. Jeg vet at mange som bor i strøket er positivt innstilt til et fredningsforslag, selv om ikke alle kan være det.

Komagdalen er mye brukt som friluftsområde for folk som er bosatt i strøket fra Vardø til Vadsø. Svært mange kommer også fra landet ellers dit på fiske, og hele dalen har på denne måten meget stor betydning for friluftslivet. På grunn av sin interessante flora og fuglefauna skulle dalen også kunne by på forskermark.

Komagelva er fiskerik og bidrar til å øke strømmen av tilreisende og bofaste. Etter en oppgave fra fiskerinspektøren for året 1962, var den lille elva det året nummer 8 i lakseproduksjon blant de elver der det bare er tillatt å fiske med sportsredskaper.

Hytter og hyttebygging

På grunn av fiskerikdommen og fordi Komagdalen i all sin treløshet er vakker på den ellers nokså ensformige østre Varangerhalvøya, har mange bygd hytter der. Bygningene er for en del blitt kasser der estetiske hensyn ofte har vært trengt i bakgrunnen, og plasseringen vitner enkelte ganger om liten tanke på at hyttene mest mulig skal smelte inn i landskapet. Det har i flere år vært gjort iherdige forsøk fra sportsfiskerorganisasjonene i distriktet på å stanse uheldig hyttebygging for nær elva og for langt oppover Komagdalen. Spesielt har Komagvær fiskerforening vært aktiv. Finnmark fylkes myndigheter har også reagert ved å fastsette minsteavstand fra elva — 150 meter — men har ikke fulgt opp med å håndheve bestemmelsen.

I øvre del av dalen, er der få hytter. Gjennom området går en kraftlinje som Varanger Kraftlag bygde først i 1940-årene mellom Kongsfjord og Komagvær.

En vei i dalen

På vestsida av Komagelva er det bygd vei fra Komagvær og nesten oppover til Porten. Denne veien burde vel for lenge siden ha ført til reaksjon, men de fleste har trolig regnet med at den var en absolutt nødvendighet for Varanger Kraftlag.

Veien er bygd uten at det er innhentet tillatelse fra noen instanser, og det ferdige arbeidet er heller ikke godkjent. *Arbeidet er da også utført på en slik måte at den neppe ville bli godkjent av noen som helst.* Veien er brutt fram gjennom morenene i lia vestafør Komagelva og ligger som et åpent sår i landskapet.

Veien ender ved en hytte Varanger Kraftlag har bygd. Det er uttalt fra

kraftlaget at veien neppe er nødvendig mer.

For å bevare dalen mest mulig mot bilturisme, hyttebygging, fortsatt tilsvining og videre veibybygging, vil jeg foreslå at naturvernet utvirker at denne veien blir sperret ved brua over Samejokka. Brua kan eventuelt fjernes og veien videre oppover dalen gjenkastes med jord og tilplantes. Det absolutte minstekrav bør være at veien snarest blir merket med skilt «innkjøring forbudt».

Jeg håper fylkets myndigheter kan forby hyttebygging oppover dalen fra Samejokka, og at det blir ført kontroll med videre hyttebygging lengre ned i dalen.

Naturpark eller nasjonalpark

Alt det jeg nå har omtalt, er inngrep i naturen ovenfor Porten — og for veiens vedkommende også nedenfor. *På grunn av disse inngrepene er det vel mest rimelig å fredre området under betegnelsen nasjonalpark slik denne er definert i Innstilling om landsplan for natur- og nasjonalparker i Norge.*

Da dette er hevdvunne områder for småviltjakt, anser jeg det for rimelig at rypejakt må kunne fortsette. I seinere år er jakten etter fjellrype i så fjerne fjell avtatt en del såvidt jeg kan skjønne, og jakten i dette området blir neppe særlig stor. Det foregår en del fiske i elva øverst i Komagdalen. Det er reinbeiteland og en fredning vil selvfølgelig ikke på noen måte gripe inn i reinsamenes gamle rettigheter under beitetid og flytting.

Ingen kraftutbygging

Formannen i Varanger Kraftlag mener at det er lite tenkelig at det kan bli aktuelt å bygge ut Komag-

elva. I søndre fjellside ovenfor Porten finnes en del kvarts-sand, og dette finner man igjen i området nedenfor Porten. Forekomstene er neppe drivverdige fordi det er lettere tilgjengelig kvarts og kvartsitt andre steder og fordi forekomstene sannsynligvis er for små.

Statseiendom og privat eiendom

Praktisk talt hele det omtalte området er statseiendom. Bare et lite stykke gressvoll like ovenfor Porten er i privat eie. Også i et område nedenfor Porten — utenom nasjonalparkområdet — som jeg vil foreslå fredet mot videre hyttebygging og veibybygging, finnes det private eiendommer. En fredning mot hytte- og veibybygging på statens grunn bør i alle fall komme på tale om det er mulig, og det skulle også la seg gjøre å komme til en avtale med de private eierne om ikke å selge hyttetomter.

Samiske fangstanlegg for villrein fra middelalderen

Det finnes innenfor dette området interesser som ikke er rene naturfenomener, og jeg synes disse har en så stor kulturhistorisk verdi at det må være en fordel å få dem med i fredningsområdet. Det gjelder en del samiske fangstanlegg for villrein som sannsynligvis er blitt til noe før år 1500 eller omkring denne tid. Slike anlegg finner man rester av på Ryggfjellet ved områdets foreslåtte nordgrense, på Kjøpmannskjølen lengst i nord, og et par ved Bjørneskaret i sør. Anlegget på Kjøpmannskjølen er et meget imponerende kulturminne fra fjellets folk, det forteller i høy grad høyfjellshistorie. Fangstanlegget er bygd av stein og er godt bevart, men har neppe vært i bruk de siste 200—300 år.

Et annet anlegg — kanskje fra samme tid, men av mindre dimensjon og av avvikende type — ble siste sommer funnet ved Bjørneskaret. Det gjelder en rekke på 6 steinhus eller skyteskjul. Alle disse anleggene vil komme med innenfor naturvernområdet. Fangstanleggene vil vel med tida bli av stor interesse i en nasjonalpark. Den kjente lappologen, direktør Ørnulv Vorren ved Tromsø Museum, sier seg svært interessert i en fredning av disse kulturminnene i en nasjonalpark.

Flora

Det området som jeg regner som minimum for fredning — 260 000 dekar — vil omfatte de øverste delene av Sandfjorddalen, Østerelvdalen, Rassejokdalen og Marasvæjjokdalen — i tillegg til Komagdalen. Disse

Fangstanlegget for villrein på Kjøpmannskjølen. Steinringen er ca. 130 meter i diameter. Foto Hans Kr. Eriksen.

dalene har en rik flora. Ved Vesterelva i Syltefjord vokser f. eks. svalbardvalmuen, Papaver bahlianum. Dette er et av de meget få kjente voksesteder i Norge, og vel det eneste sted den er gulblomstret.

De øvre dalene — særlig Marasvæjjokdalen og Sandfjorddalen — har en imponerende natur. Dalsidene er bratte, elvene har skåret seg rett ned gjennom morene og fjell, og den brede dalbunnen i Sandfjorddalen har en uvanlig intens grønnfarge og et forholdsvis rikt planteliv.

Ingen former for skog vokser i dette sentralområdet på Varangerhalvøya, og av trevekster er det bare

de minste vidjeartene på fjellplatåene. I høydene må selv dvergbjørka gi opp. Men en ganske rik fjellflora finnes likevel på de trebare steinslettene.

Fjellgrunnen er kalkrik, noe reinroseheiene tydelig forteller. Reinrose er karakterplante her inne, men det er også ellers mange høyfjellsarter. I øvre del av Sandfjorddalen vokser f. eks. minneblom (myosotis), fjelltjæreblom, stjernesildre, gullris, snøsilde og en rekke av de andre kjente fjellplantene i tillegg til en del sjeldnere arter.

Fauna

Til tross for de øde viddene omkring Komagdalen og selve dalens sparsomme skog, er der en meget rik fauna — særlig fuglefauna.

Vaderne er særlig tallrike. Først og fremst fester man seg kanskje ved den sjeldne sotsnipa som her i landet ikke ruger andre steder enn i Øst-Finnmark. Forøvrig er heilo karakteristisk og vanlig å høre i hele området, det samme gjelder sandlo, rødstilk, grønnsilk og strandsnipe. Om våren og forsommeren er brushanene festlige innslag på myrene oppover hele dalen, og de kan opptre i stort antall. Svømmesnipa er også mer tallrik her enn de fleste steder underregnede har gått i fjellet. Av vadfugler vil jeg ellers nevne myrsnipe, bekkasiner, småspove, dvergsnipe, temmincksnipe og boltit. Trane er også sett.

Rovfuglene er ennå nokså tallrike i hele fjellområdet og nedover dalen. Havørna blir sett stadig, og siste sommer da underregnede gikk langs grensene for dette naturvernområdet, ble det sett havørn i Øvre Sandfjorddal under slike forhold at det var rimelig å anta at den kunne ha rugeplass der.

Snøugle er ikke sjelden på Varangerhalvøya, og fjellvåken kan man finne mye av i gunstige år. Tidligere har myrhaug vært observert i dalen. Vandrefalken er tallrik. Det finnes ellers dvergfalk, rypefalk, spurvehauk. Fiskeørn har undertegnede sett nær Komagdalen, Kongeørn forekommer. Av ugler utenom snøugla ser man ikke sjelden haukugle og lappugle.

Sangsvane ses ofte i og ved Komagdalen på trekk. Sædgås og lappgås er vanlig. Laksand og siland er meget tallrik. Det samme gjelder isand (havelle), krikand, ærfugl. Både smålom og storlom ruger i området. Det er lompar årlig i en rekke av de høvelige tjern og vann i Komagdalen.

Fjellrype og lirype er selvsagt vanlig innslag i faunaen, og fjelljoen er meget karakteristisk i fjellområdet. Det samme gjelder tyvjoen som er vanlig nærmere havet.

Av pattedyr finnes der ennå fjellrev. Omtrent hvert år har ett eller flere par unger, og det er et ganske stort antall hi omkring. Siste sommer var i alle fall ett av hiene bebodd. Haren forekommer mest tallrik i nedre del av dalen. Siste sommer ble ulv sett av flere fiskere i øvre Komagdal. Også oter forekommer. Tamreinen beiter innenfor grensene. Elg har vært utover Varangerhalvøya av og til.

Tidligere har her vært bjørn ifølge stedsnavn og tradisjon. I Komagdalen holdt også den nordligste beverstammen til. Ifølge amtmann Hans Hansen Lillienkiolds manuskript, «Speculum Boreale» fra 1697 (trykt 1947), må beveren ha levd der til på 1600-tallet. Det skulle være mulig å få satt bever tilbake i øvre del av dalen. De ytre vilkår må trolig være like gode nå.

AURLANDSDALEN

Neste offer på industrialiseringens alter?

I og med at Oslo Lysverker har søkt om reguleringstillatelse for Aurlandsvassdraget er en av de mest uberørte og egenartede Vestlandsdaler kommet i faresonen. Dalen er viden berømt for sin villskap og betagende skjønnhet og blir besøkt av en stadig økende skare av entusiastiske fotturister som kommer her såvel fra Østlandet som Vestlandet. Ifølge oppgave fra Aurland kommune regner man med at det årlig går noe slikt som 1500 fotturister gjennom dalen, og man vet at mange er blitt så betatt at de kommer igjen sommer etter sommer, enkelte i opp til 15—20 år eller endog mer. Det utbrudd som slapp ut av vår skotske statsstipendiat på turen fra Vassbygdi til Østerbø, «How can one country have so much beauty?», er helt typisk for den naturopplevelse denne dalen har å gi.

Utbygningsplaner

Ved å demme opp samtlige sidedaler og lede vannet inn i et gigantisk «takrennesystem» inne i fjellet, rundt selve hoveddalføret, skal man ved hjelp av 5 kraftverk kunne produsere ikke mindre enn 2,6 milliarder kilowattimer årlig. At det her virkelig dreier seg om en kjempeutbygning, fremgår også av utbygningsomkostningene som er beregnet til nærmere 600 millioner kroner.

Foruten de nødvendige anleggsveier opp til dam- og kraftverksanleggene er det også, etter sterkt påtrykk fra Aurland kommune som Foruten de nødvendige anleggs-

å bygge vei gjennom selve hoveddalføret, fra Vassbygdi nede i Sogn til Hol i Hallingdalen.

Selvom Oslo lysverker på mange måter har forsøkt å gjøre utbyggingen så skånsom som mulig, skal det ikke røget fantasi til for å innse at det her dreier seg om inngrep som helt vil komme til å forandre dalens karakter. Det er jo nettopp kaskadene av vann — strykene, fossefallene, vannrøyken, det øredøvende bulder og brak — som gir dalen meget av dens nåværende villskap og betagende urkraft. Det er også vannet og den vannmettede atmosfæren som er en av hovedbetingelsene for den rike vegetasjonen vi finner langs elven i dag. — Hva blir det igjen av alt dette når elveleiet blir mer eller mindre tørrlagt, eller elven i beste fall blir redusert til en tam liten bekk? Og om dette ikke skulle være nok til å ta bort illusjonen om opprinnelighet og uberørthet, er det vel fare for at strømmen av biler på den nye hovedveien gjennom dalen, noen i susende fart nedover bakke, andre larmende på lavt gear oppover, nok vil gjøre det.

Vitenskapelige undersøkelser

I håp om å få nøyere kjennskap til de virkninger disse inngrep vil få på naturen i det område som omfattes av reguleringsplanene, er det fra Universitetet i Bergen blitt satt i gang en rekke naturvitenskapelige undersøkelser i området. Undersøkelsene er kommet i stand etter oppdrag av og på bekostning av Oslo lysverker, og

Fra Aurlandsdalen. Foto P. O. Breifjell.

det er i virkeligheten en helt ny praksis som her er innledet. Ifølge norsk lov (Lov om fortidsminner av 1951) er nemlig konsesjonssøkeren bare forpliktet til å bekoste arkeologiske undersøkelser i de områder som blir berørt av utbygningen, mens naturen ingen beskyttelse har.

Under ledelse av professor Hans Kauri er det blitt satt i gang undersøkelser for å studere de dyresamfunn som befinner seg i elven og vannene i dag, for derved å forsøke å finne ut den virkning en eventuell regulering vil få for denne faunaen.

Også fra botanisk hold er man kommet i gang med en rekke undersøkelser og inventeringer i området. Arbeidet er for det alt vesentlige blitt utført av hovedfagsstudenter og utenlandske statsstipendiater, under ledelse av professor Knut Fægri og undertegnede. Dels har man foretatt studier av urene og deres vegetasjon, for om mulig å gi veiledning om hvordan man hurtigst mulig kan få kledd steintippene med vegetasjon og således få kamuflert noen av de verste sårene en eventuell utbygging ville føre med seg. Dels har man konsentrert seg om steintippene fra kraftverk (i fjell) og veiskjæringer, for eventuelt å komme med forslag til plassering slik at disse blir minst mulig synlig og skjemmende i landskapet. Man har også studert den virkning de planlagte reguleringer av vannene vil ha på landskapet. I forbindelse med dette har man blant annet foretatt et nærmere studium av de lav- og mosesamfunn hvis eksistens er avhengig av fosserøyken og dermed en stor vannføring i hovedelven. Da de planterester som bygger opp torv- og sedimentlagene i myrer og tjern, i virkeligheten kan gi detaljerte opplysninger om fortidens vegetasjon, klima

og jordbrukshistorie, har man også foretatt en inventering av de naturdokument av denne art som er å finne i området og som vil bli utsløttet ved den planlagte utbygging.

Et tideverk i synet på våre naturresurser?

Det er selvfølgelig ennå for tidlig å uttale seg om resultatene av disse undersøkelser, og jeg er heller ikke sikker på at det uten videre ville være korrekt overfor oppdragsgiveren, Oslo lysverker, å offentliggjøre eventuelle slike resultater. Men bare det faktum at slike undersøkelser nå er kommet i gang, synes jeg er så positivt at det er vel verdt å nevne. Dette at kraftutbyggeren i dag, før konsesjon er gitt, er villig til å iverksette undersøkelser av denne art, vitner om en helt ny innstilling til utnyttelsen av vårt lands naturressurser. Det eksempel Oslo lysverker har vist ved å oppfordre til disse undersøkelser, antyder faktisk at man her i landet endelig er kommet så langt at man er villig til åpen og objektiv vurdering også av de *ulemp* og *skader* kraftutbyggingen fører med seg for landet vårt.

På tross av den positive vilje Oslo lysverker har vist når det gjelder reguleringsplanene for Aurlandsvassdraget, kan jeg ikke unnlate å gi uttrykk for mitt inderlige ønske om at det i dette tilfelle ikke blir gitt konsesjon, — med mindre da planene endres derhen at *Aurlandselven sikres en normal vannføring* og at *veitracéen blir lagt et annet sted enn gjennom dalføret*. Det er å håpe at Norges storting, som har det endelige ord i slike saker, her kan finne frem til en løsning slik at denne perlen i Norges natur kan bevares til glede for oss selv såvel som våre etterkommere.

Bergen, i november 1966.

Ulf Hafsten.

HYTTA I FJELLET

— slutt på den planmessige planløsheten?

En ting har de fleste av oss felles — vi er glad i vår egen hytte i fjellet, men vil helst ikke se andres hytter på de nærmeste kvadratkilometrene. Likevel — prøver vi å se realistisk på det er det ganske klart at med den stadig økende interessen for fjellhytter, er den ensomt beliggende hytta i et noenlunde lett tilgjengelig fjellterreng langt på vei blitt en utopi.

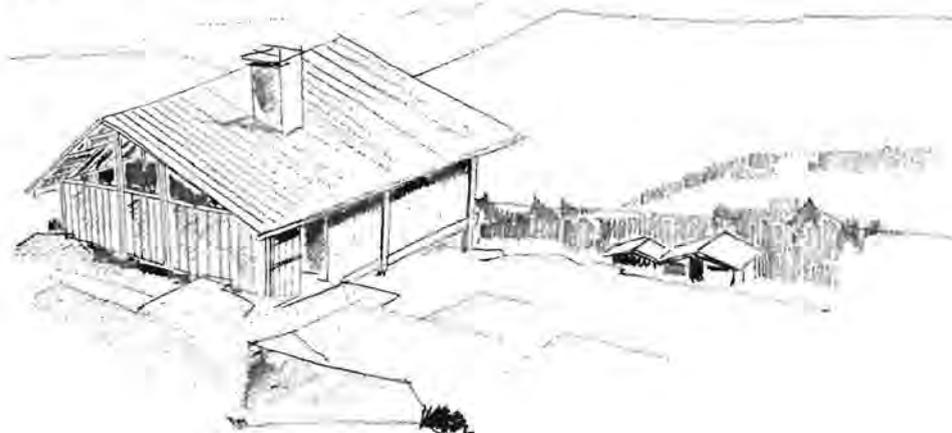
I dag er store områder i våre mest attraktive fjellstrøk truet av skjemmende hyttebebyggelse. Og enkelte steder er ødeleggelsene godt og vel fullbyrdet. Å stoppe disse landskapsødeleggelsene er en brennaktuell naturvernoppgave. Men det er ikke hytta i seg selv naturvernet vil tillivs — ingen har rett til å drepe drømmen om egen hytte i fjellet. Det som må stoppes er den nesten planmessige planløsheten som preger så sørgelig

mye av den glade hyttebyggervirksomheten. Og her er løsningen regulering med plan, og gode hyttetyper — begge deler ting som grunneierne helt ut er herre over.

Det er i de senere årene skjedd enkelte ting som kan bidra til å lede hyttebyggingen i fjellet inn i et riktig spor. Her skal vi bare trekke fram arkitektkonkurransen som i år ble arrangert av Al kommunes tiltaksråd med sikte på å få fram gode hyttetyper for Hallingdal. Arkitektens interesse for hyttebygg i fjellet er tydeligvis stor, i alt kom det inn 164 utkast til konkurransen. Av disse ble ni premiert eller anbefalt innkjøpt.

Det er klart at et tiltak som denne konkurransen har betydning langt utover det å skaffe fram enkelte gode hyttetyper. Like viktig er det, særlig når initiativet som i dette tilfellet kommer fra bygda selv, at all aktivitet omkring tiltaket vekker både grunneieres og hyttebyggers interesse og forståelse for problemene omkring hytta i landskapet. Denne interessen og forståelsen er av grunnleggende betydning om våre lettest tilgjengelige fjelltrakter fortsatt skal være verdifulle friluftsområder — og ikke hytteslum. R. F.

2. premieutkastet i Al-konkurransen. Arkitekter Kjell Lund og Nils Slaatto.

Innerdalen. Motstående side: Mardalsfossen.

NATUR SOM FORSVINNER — OG LANDSKAP SOM FÅR LEVE

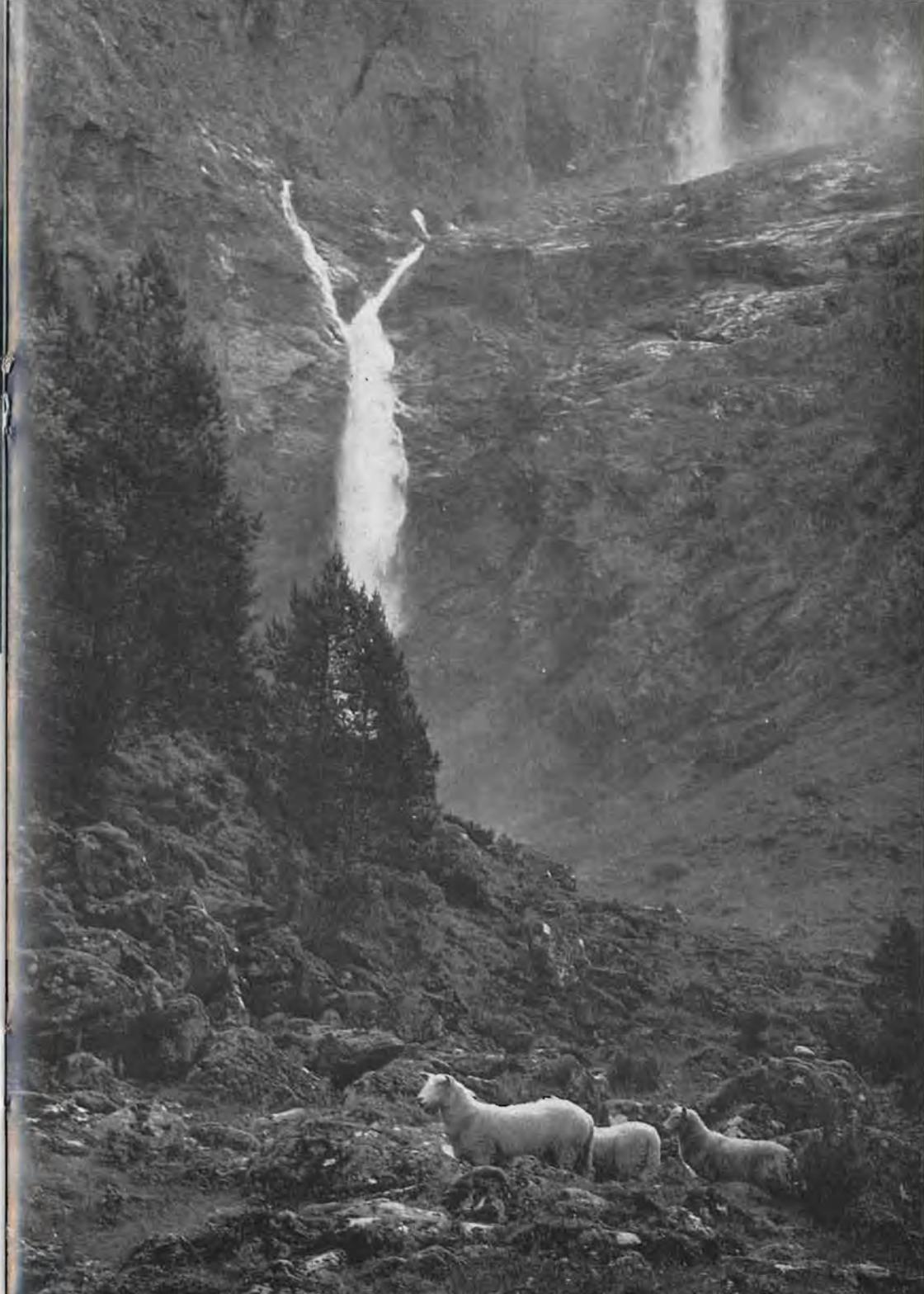
VESTLANSK

BILLEDSTREIFTOG

AV RAGNAR FRISLID

Vestlandsnaturen har vært hardt hjemsoekt i det siste, og om alle aktuelle kraftutbyggingsplaner blir gjennomført etter programmet, vil vi om få år knapt nok ha ett eneste urørt vassdrag i landsdelen. Men noen lyspunkter fins det tross alt, og ett av dem er Innerdalen på Nord-Møre. Innerdalens eier, Øystein Op-cøl, går aktivt inn for at dalen skal forbli urørt av kraftutbygging, og Administrasjonen for naturvern og friluftsliv i Kommunaldepartementet har tatt initiativ for å berge Innerdalen.

Fullt så lys er ikke situasjonen noen mil lenger mot sør, i Eikisdalen, som før ble kalt «Fossenes dal». En av de

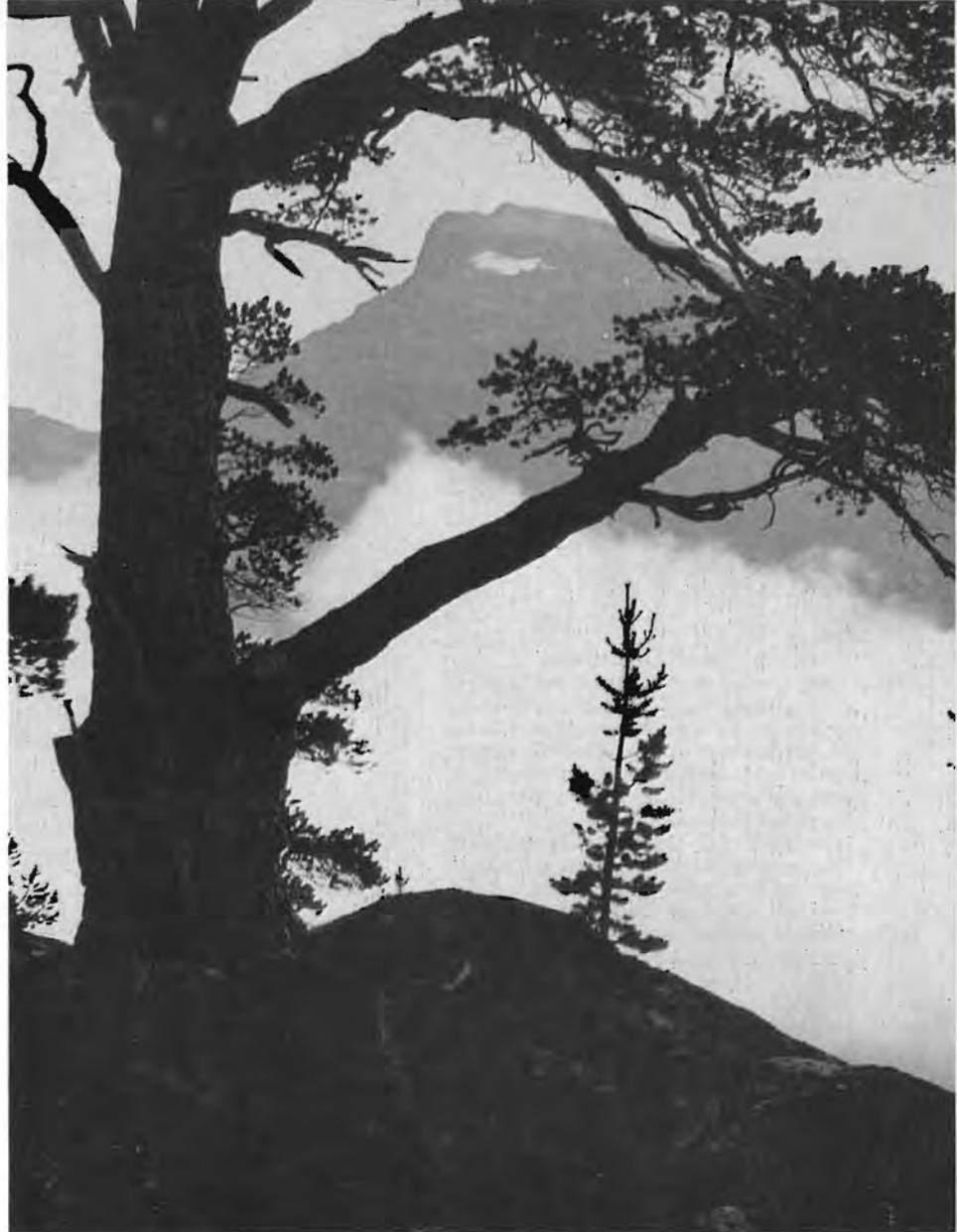

Sakariasvatnet i Tafjord som skal demmes opp 90 meter.

få fossene som fremdeles faller fritt utfor stupene her er Mardalsfossen, Europas høyeste foss. Det øverste loddrette fallet er 297 meter. Men i vårflommen går fallene i ett, og Mar-

dalsfossen er da et sammenhengende vannfall på over 650 meter. Om få år er denne fossen borte.

I Tafjord møter vi en blanding av godt og vondt, sett fra naturvernssyns-

Fra furuskogen i Reindalen.

punkt. Her er arbeidet med nye storreguleringer i full gang, bl. a. skal Sakariasvatnet, der Reindalen og Rødalen møtes, demmes opp 90 meter! Men når det gjelder selve Reindalen

er de opprinnelige planene forlatt, og dalen, som med sin veldige furuskog omgitt av svimlende tinder er en naturhistorisk attraksjon av høy rang, vil bli spart.

NYE BØKER

Lærebok med naturvern appell

Rolf Nordhagen: *Plantelivet. Lærebok i botanikk. Illustrasjoner av Miranda Bødiker. Aschehoug 1965.*

Om respekten for naturen og dermed interessen for å verne om den noensinne skal ha en sjanse til å vinne dyper innpass her i landet, er det nødvendig å begynne med de unge og da særlig skolebarna. Av største viktighet er det derfor at undervisningen i naturfag legges opp slik at dette faget blir *lystbetont* og får preg av å være en *rekreasjon* for skoleelevene. Da først er det håp om at det harde presset på vår natur en gang kan ta slutt og at sansen for å bevare den blir den selvfølgelig det burde være hos en kulturmasjon.

En lærebok som langt på vei kommer dette ønske i møte, er Rolf Nordhagens «Plantelivet», som nylig er kommet ut på Aschehougs forlag. Den er skrevet for 7. og 8. skoleår i ungdomsskolen og er også godkjent til bruk i de første klassene i realskolen.

Boken er helt forskjellig fra professor Nordhagens tidligere lærebøker, både i opplegg og utseende. Det prinsipielt nye er at den helt ut bygger på prinsippet om anskuelserundervisning. Elevene skal selv få være med på å «oppdage naturen», i håp om at botanikken derved kan bli det levende og spennende faget den i virkeligheten er og burde være. For å oppnå dette, er boken lagt opp slik at stoffet følger årstidene. De mer teoretiske deler er lagt til vinteren, mens f. eks. kapitler som «Frøspring», «Plantenes vekst om våren og sommeren» og «Bestøvning og befruktning» naturlig nok er lagt til slutten av skoleåret. Kapitler som «Blomsterplantenes liv om høsten og vinteren» og «Frøenes og fruktens spredning», som representerer typisk høstlige innslag, er på liknende måte lagt til begynnelsen av skoleåret.

Her er klare og presise definisjoner såvel av systematiske enheter som av de fleste morfologiske begreper, og eleven lærer også hvordan han skal bruke en

flora. Her er spennende kapitler om «Planteliv i tidligere jordperioder» og her er også tatt med hovedtrekkene i landets postglasiale vegetasjonsutvikling, såvel som den nåværende fordeling av vegetasjonen i vårt land. Men det som kanskje har størst betydning for leserne av dette tidsskrift, er at det på side 112 og 113 er spandert en hel side på «Naturvern og naturvett». Forfatteren har her også funnet plass til å gjengi den nå så velkjente plakaten med den brukne grantoppen, symbolet på den største og mest vellykkede naturvettaksjon vi noen gang har hatt her i landet.

Ulf Hafsten.

Landskapspleie

«Beiträge zur Landespflege», Bd. 2, 1966. 160 s. Verl. Eugen Ulmer, Stuttgart.

Første bind av «Beiträge» kom i 1963 som et festskrift til H. F. Wiekping. Dette vil nå bli fortsatt med et tidsskrift som heretter skal komme med fire hefter hvert år, til en årlig kontingentspris av DM 96,—, hvert hefte på 80 sider. Det skal trykke større arbeider som angår alle sider av landskapspleie, planlegging, naturvern.

Det foreliggende dobbeltheft gir et overmåte godt inntrykk. Det er konsentrert om et hovedtema: Landskapspleie i utviklingsland, særlig i Afrika, med meget grundige artikler om jordbruk, fauna og flora i innbyrdes samspill og under innflytelse av de ytre faktorer.

Senere hefter vil også til dels bli samjordbunn, landskapsformer, klima, altså, kort sagt, økologi.

Det om et bestemt hovedtema, men også bringe innbyrdes helt uavhengige artikler, fra alle felter om grenser inn på naturvern.

Samtlige artikler har resyméer på engelsk og fransk. Papir, trykk, illustrasjoner er helt førsteklasses.

Det er vanskelig å finne noe tidsskrift med opplegg helt svarende til dette. Det vil være av interesse for alle naturvernfolk i videste forstand, og for geografer, botanikere, zoologer og andre.

Ove Arbo Høeg.

Fjellfauna

Svein Haftorn: Fjellfauna. Illustrert av Chr. Kittilsen. F. Bruns Bokhandels Forlag.

Forlaget forfølger her den store suksessen som «Fjellflora» er blitt. Den vesle boka i lommeformat, bundet i myk plast, presenterer i kortfattet tekst og fargeillustrasjon bortimot 200 hvirveldyrearer som kan treffes i fjellet. Artsbeskrivelsene er utmerkede, og hovedinntrykket er at dette er en virkelig nyttig *bruksbok* for naturinteresserte fjellvandrere.

Blomsterboka

Johannes Lid: Blomsterboka. Tegninger av Dagny Tande Lid. Det Norske Samlaget.

La meg først og fremst slå fast at dette er en ganske usedvanlig vakker bok, både når det gjelder typografi, illustrasjoner og omslag. Og hva betyr det? Jo, det betyr at det er en bok som vil vekke leselyst, som vil bidra til å gjøre botanikkundervisningen tiltrekkende. Det er en flora som i sannhet må virke betydelig mer lokkende enn den vi selv brukte for 25 år siden!

Blomsterboka er beregnet for bruk i den 9-årige skolen, i lærerskolen, høyere skoler og 4H. Men det er grunn til å understreke at det ikke er en utpreget skolebok i den forstand at ikke alle alminnelige natur- og blomsterinteresserte vil ha glede og nytte av den.

R. F.

Feltflora og fuglehåndbok

I serien av felthåndbøker som Ernst G. Mortensen Forlag gir ut, foreligger nå Norsk Fargeflora og Våre Fugler i nye utgaver. Fuglehåndboka, som inneholder artsbeskrivelser og fargeillustrasjoner av over 300 arter, er ajourført med nye opplysninger, mens fargefloraen med sine omkring 800 fargeillustrasjoner, har vært gjenstand for en mer omfattende bearbeiding. Ansvarlig for fugleboka er Svein Haftorn, mens Finn Wischmann har stått for den norske utgaven av floraen.

UNDERVISNING I NATURVERN

Europeisk ungdomsleder—

konferanse vedtar resdusjoner

På Europarådets initiativ møttes ungdomsledere fra hele Europa i tiden 4. til 10. september til naturvernkonferanse i Luxembourg. Norsk deltaker i konferansen var forbundets viseformann *Bjørn Bjørnsrud*, som til daglig er skogkonsulent i ungdomsorganisasjonen Norske 4H. Konferansen beskjeftiget seg først og fremst med spørsmål i forbindelse med undervisning og opplæring i naturvern, både i skolen og for ungdomsledere.

Følgende resolusjoner ble vedtatt sendt Europarådet, i håp om at de enkelte medlemslandenes regjeringer vil medvirke til at de anbefalte tiltakene blir fulgt opp:

Kurset anbefaler:

1. *Innen opplysningssektoren,*
 - 1.1 at deltakerne i dette kurs, hjulpet av sine respektive offentlige og private institusjoner, innen utgangen av 1966 skal sende Europarådet opplysninger om materiell som omfatter praktiske naturvernaktiviteter for ungdom i de respektive land. Alle opplysninger vil bli samlet og sendt deltakerne i dette kurs.
 - 1.2 at, fordi treningen av ledere i naturvern menes å være så viktig, er det nødvendig at:
 - a) enhver deltaker ved dette kurs, med hjelp fra offentlige og private institusjoner, før 1970 setter i gang et treningskurs eller en konferanse om naturvern i sitt land for ledere av ungdomsorganisasjoner, som et første nasjonalt bidrag til Det Europeiske Naturvernår 1970.
 - b) Europarådet organiserer et internasjonalt treningskurs i naturvern for dem som er ansvarlige for trening av ungdomsledere i de respektive land.

2. *Innen opplæringssektoren,*
 - 2.1 at Europarådet anbefaler alle nasjonale regjeringer å fremme følgende for de departementer som har med utdannelse å gjøre:
 - a) at alle naturfagbøker skal inneholde minst ett kapittel om naturvern,
 - b) at naturvernsynspunktene må komme med i alle godkjente opplæringskurs på lavere og høyere undervisnings-trinn.
 - 2.2 at det skal etableres bedre gjensidig kontakt og samarbeid mellom ungdomsgrupper, skoler og andre opplæringsinstitusjoner i teoretisk og praktisk naturvern-trening på alle nivåer, fordi sistnevnte kan gi generell opplæring som kan tjene som basis for praktiske utendørs naturaktiviteter.
3. *Innen informasjonssektoren,*
 - 3.1 a) at, for å medvirke til opprettelsen av et europeisk informasjonssenter, skal alle deltakerne fra dette kurs sende inn eksemplarer av litteratur, visuelle hjelpemidler og annet læremateriell som blir brukt i de respektive land,
 - b) at, når det er opprettet, skal bruken av informasjons-senteret bli gjort direkte tilgjengelig for alle som er knyttet til naturvern. Det skal ikke være nødvendig å gå gjennom de respektive departementskontor for å få denne kontakten.
 - 3.2 at, dersom informasjonskontoret blir utbygget, skal et tidsskrift bli sendt alle organisasjoner som er interessert i naturvern og spesielt til ungdomsledere og lærere.
 - 3.3 at Europarådet produserer og utgir en naturvernhåndbok for ungdomsledere.
 - 3.4 at Europarådet setter opp og distribuerer lister over naturvern-fagfolk og folk som er beskjeftiget i naturvernorganisasjoner, til fri avbenyttelse for ungdomsledere og andre.
4. *Innen samarbeidssektoren,*
 - 4.1 at Europarådet sterkt oppfordrer organisasjoner til å stille sine spesialister til disposisjon for ungdomsorganisasjoner som driver med naturvern og andre institusjoner som driver med utdannelse av ungdom.
 - 4.2 at medlemsorganisasjonene i Europarådet i større utstrekning benytter seg av de muligheter som tilbys av kommersielle og private bedrifter med hensyn til publiseringen av fritt opplysningsmaterieil.
 - 4.3 at turistforeningskontorene og reisebyråene må bli oppfordret til å ta tilbørlig hensyn til sjeldne planter og dyr så disse ikke blir truet på noen måte som et resultat av hensynsløs vidstrakt publisasjon og opplysninger om dem og deres lokaliteter, men at de må opprette en nær kontakt med naturvernfolk om eventuelle fremtidige offentlige planer i så måte.
 - 4.4 at Europarådet overfor sine medlemmer gjør uttrykkelig oppmerksom på den rolle ungdommen kan spille i beskyttelsen av spesielt vakre og tiltrekkende steder i naturen, så som i Alpene og de nordiske regioner, som trekker til seg en mengde turister hvert år.
5. *Det fremtidige program,*
 - 5.1 at hver nasjon i 1970 arrangerer en nasjonal «naturverndag» for å lede det store publikums — og spesielt ungdommens — oppmerksomhet hen på betydningen av å oppføre seg riktig i — og å ha respekt for — naturen og livet der.
 - 5.2 at Europarådet, som et «follow-up» til dette kurs, bør arrangere et liknende kurs i nær fremtid, hvor minst en deltaker fra hvert land som deltar i dette første kurs, blir bedt om å delta og gi rapport om de fremskritt som er oppnådd i sitt land som følge av ovenstående resolusjoner og anbefalinger.

Sangsvaner i Vorma.

HVA ER FREDNING VERD?

Bevisene på bordet i vorma-saken — men loven kan ikke stoppe forurensingen

I april i år fikk Østlandske Naturvernforening melding gjennom Norges Naturvernforbund om store forurensninger i de fredede områdene langs Vorma og Andelven, og at de skrev seg fra en cellulosefabrikk. Styrets formann foretok straks en befarings, og under en samtale med fabrikkens ledelse ble det bekræftet at det ikke var gjort noe for å hindre eller begrense skadene. Noen dager etter reiste varamann til styret, avdelingssjef Olav Skulberg ved Norsk Institutt for Vannforskning opp og foretok inngående undersøkelser sammen med en assistent. Det ble bl. a. tatt en serie vannprøver, og på grunnlag av det materialet som forelå vedtok Østlandske styre å gå til politianmeldelse. Samtidig ble det under konferanser med Norsk Forening for Vassdragspleie og Vannhygiene gjort opptak til et felles, offentlig møte på Eidsvoll for å drøfte tiltak som kunne gi slike fredede områder tilstrekkelig beskyttelse. Innlandsfiskeremnda i Nes — som først hadde tatt opp saken — hadde i mens sendt inn anmeldelse til politimesteren i Romerike, men anmeldelsen ble senere henlagt på grunn av utilstrekkelige bestemmelser i den nåværende vassdragsloven. Etter dette har Innlandsfiskeremnda hatt et møte med bedriftens ledelse og hvor det også var representanter til stede fra kommunaldepartementet, vassdragsvesenet, Vannforskningsinstituttet,

bondelag, grunneiere m. v. Det førte til at bedriften skulle konferere med sin hovedledelse om hva som kan gjøres for å bedre forholdene.

Forurensningene i Andelven og Vorma er av to kategorier. For det første de konstante forurensningene året igjennom ved at celluloseavfall blir sloppet direkte ut i elvevannet og legger seg i store mengder på gytebunnen, noe som etter nemndas og andre kyndiges uttalelser har fått katastrofale følger for fiskebestanden. Den akutte situasjonen i vinter skyldtes derimot en lekkasje i en oljetank, med den følge at brede lag med seig, tyktflytende tjærelignende olje la seg langs begge elvebreddene til forbi Svanfoss i Vorma. Til tross for at tykke oljelag samlet seg opp ved lensens kloss inn til kjøreveiene, og var synlige for enhver, erklærer fabrikken at den ikke var oppmerksom på lekkasjen — som ialt pågikk over en måned. Damvokterne forteller at oljeforurensninger, men i mindre grad, er en årviss foreteelse på ettervinteren, og at den antakelig må skyldes spyling av tanker.

Andelven — som vel har navnet etter de store mengdene av andefugl som holdt til der tidligere — er nå like død og tom for fugl som for fisk. Endene holder bare til i Vorma i et antall av 5—600, sammen med sangsvaner i flokker på ialt 60—70 i de senere årene. Under forurensningene i vinter ble det funnet atskillige olje-tilkliante, døde og halvdøde ender, og flere eksemplarer ble sendt til Statens Viltundersøkelser og Veterinærinstituttet for å sikre bevisene — uten at det altså førte til noe som helst.

Når Østlandske Naturvernforening har forfulgt denne saken så nøye er det for det ene for å bringe på det rene hvilken beskyttelse notorisk fredede områder egentlig har når det kommer til stykket. For det annet for å få en prøve på hvor langt en kommer med de nåværende lovbestemmelser når det gjelder forurensninger i sin alminnelighet. Det er som en forstår ikke langt — selv når det blir stillet til rådighet vitenskapelig underbygget materiale sammen med håndfaste bevisligheter. Det eneste en kan håpe på er at den nye vassdragsloven, når den kommer, vil bety en bedring i forhold som nå åpenbart bare kan kalles anarkistiske.

A. O.

Naturvernforeninger i Oppland og Nord-Trøndelag

To nye naturvernforeninger er blitt stiftet i høst. Det er Nord-Trøndelag Naturvern og Oppland Naturvern, som begge har søkt tilslutning til Norges Naturvernforbund.

På initiativ fra Trøndelag Naturvern og naturverninteresserte nordtrøndere ble Nord-Trøndelag Naturvern stiftet ved et møte i Steinkjer den 17. november. Omkring 50 personer var møtt frem, blant dem fylkesordfører Olav Benum, fylkesmann Ole Bae og Statens naturverninspektør Kristen Krogh. Vedtekter for det nye lokallaget ble vedtatt, og følgende styre ble valgt:

Fylkeslandbrukssjef Modolf Sjøgaard, Steinkjer, formann.
Kontorsjef Johannes Rindal, Meråker (personlig varamann bonde Lars Bitnes, Hegra).
Disponent Erling Aurstad, Verdal (personlig varamann lege Jon Åby, Levanger).
Turistsjef Per Arnfinn Baardvik, Steinkjer (personlig varamann fylkestrafikksjef Per Bergsjø, Steinkjer).
Juridisk sekretær Amy Zetterberg, Steinkjer (personlig varamann advokat Per Odd Schiefloe, Steinkjer).
Ordfører Birger Skotnes, Lauvsnes (personlig varamann bonde Axel Sellæg, Namsos).
Rektor Gunnar Groven, Overhalla (personlig varamann ordfører Gunnleif Elden, Høylandet).

Oppland Naturvern ble stiftet ved et møte på Jorekstad i Lillehammer

20. november. Det ble på stiftelsesmøtet vedtatt vedtekter, og følgende styre ble valgt:

Idrettskonsulent Alv Kveberg, Gjøvik, formann.
Skogbruker Sigmund Veggum, Otta, viseformann.
Kartsjef Finn Løken, Gjøvik, sekretær.
Forstkandidat Elling Rognerud, Dokka.
Lensmann Per Strømseter, Bagn.
Som varamenn ble valgt Odd Kleppe, Gjøvik, og Harald Lied, Gjøvik.

Saker til LANDSMØTET 1967

Vi minner medlemmene om paragraf 5 i forbundets vedtekter, der det bl. a. heter at «saker som medlemmer eller kretsforeninger ønsker behandlet på landsmøtet, herunder forslag til valg, må være kommet til landsstyret senest 3 måneder før landsmøtet».

Landsmøtet 1967 er lagt til Kristiansand S. i begynnelsen av mai. Vi vil sette pris på å få eventuelle saker fra medlemmene innsendt innen utgangen av januar 1967. Landstyret vil ha møte i begynnelsen av februar.

Jens Aanesen
Grafisk Fagforretning
Oslo

MEDLEMSSKAP SOM

Gave

De har sikkert venner og bekjente som vil sette pris på Norges Naturvernforbunds vakre GAVEKORT PÅ ETT ÅRS MEDLEMSSKAP som julehilsen fra Dem.

Send oss mottakerens navn og adresse og kontingenten kr. 10 — og vi besørger resten.

NORGES NATURVERNFORBUND

Akersgt. 63, Oslo 1 - Telefon 33 79 32

Servex

BOX 763

TLF. 33 56 96 *

OSLO SENTRUM 1

TELEX 1334

Naturvettaksjonen i

SKOLEN

Etter enstemmig vedtak i Oslo Katedralskoles naturvernforening er følgende henstilling om styrking av naturvernundervisning i skolen sendt Kirke- og Undervisningsdepartementet:

Vi henstiller om at naturvernundervisningen må bli styrket og må få en bredere plass i den ni-årige grunnskolen og i de videregående skoler.

De lærebøkene som blir benyttet i naturfag, bør revideres og utvides med hensyn til stoffet om naturvern. Naturvernundervisningen ved lærerskolene må utvides slik at lærerne får det best mulige grunnlag for å orientere elevene i stoffet.

Slik forholdene er i dag, er vi av den mening at naturvern er tillagt for liten plass i naturfagundervisningen. Begrepet økologi er ennå ikke kommet inn i naturfagpensja på noe skoletrinn. Naturvern er i stor utstrekning anvendt økologi. Økologien er en vitenskap i fremmarsj og ved å legge vekt på denne gren av naturfagundervisningen, vil en også bringe pensja nærmere forskningsfronten.

I en tilfeldig valgt lærebok i botanikk, «Botanikk» av Georg Hygen, godkjent av Kirke- og Undervisningsdepartementet i skriv av 25. mai 1957 til bruk i den høgre skolen, omtales naturvernforeningenes arbeid slik:

«Naturvernforeningen arbeider blant annet med å verne særlig store og vakre eller sjeldne trær rundt om i landet, og mange slike trær er fredet.»

Dette gir et foreldet og ufullstendig bilde av hva naturvernet er og det arbeid naturvernforeningene med Norges Naturvernforbund i spissen utfører.

Lærebøkene bør på dette felt revideres og moderniseres slik at stoffet er i overensstemmelse med de faktiske forhold. De bør inneholde et eget avsnitt om naturvern slik som tilfellet er i «Plantelivet» av Rolf Nordhagen, godkjent av Kirke- og Undervisningsdepartementet til bruk i ungdomsskolen og realskolen i skriv av 4. august 1964.

▲ FREDNINGER

Etter Kommunal- og arbeidsdepartementets vedtak av 22. november 1966 er en stor alm (*Ulmus glabra*) i gårdstunet på Løve, gnr. 23, bnr. 9 i Hedrum, Vestfold (tilhørende fru Lussi Løve) fredet i medhold av Naturvernloven.

Gamle hefter av

„NORSK NATUR”

På grunn av stadig økende medlems-tilgang har vi praktisk talt ikke gamle hefter av «Norsk Natur» tilbake. Vi henstiller til alle som ikke samler på bladet å sende ev. hefter de måtte ha liggende til forbundet. Vi vil da kunne hjelpe enkelte av våre medlemmer som er samlere til å få bladet komplett.

Naturvettaksjon i

BERGEN

Et samarbeidsutvalg for de kommunale dyrevernnemnder i Bergen, Fana, Laksevåg og Asane har nylig gjennomført en «Naturvett-kampanje for dyrenes skyld».

Skolenes 6. klasser skrev stil om: «Hvordan kan vi vise naturvett for dyrenes skyld?» De tre beste stiler fra hver kommune ble premiært, og A/S Hansa Bryggeri hadde stilt 12 sportsgjenstander til rådighet.

Det ble gitt orientering om naturvett i alle skoleklasser, og til lærerpersonalets hjelp ble utarbeidet en stensilert redigjøreelse.

Som ledd i aksjonen var speiderne engasjert til å rydde opp i terrenget — Ulriken, Fløyfjellet og alle de andre byfjellene, foruten utfartsterrengene noe lengre unna, og det ble samlet uhorvelige mengder glass-skår, blikkbokser, plastposer og annen styggedom som tanke-løse personer kaster fra seg. Som en oppmuntring til denne aksjonen ga Vestlandske Naturvernforening 4 eksemplarer av Ragnar Frislid's NATURVERN, ett eks. til hver av speiderlederne.

A. K.

To langtidsbeskyttere av Deres hus med farver i samklang med naturen

VARI

HUSMALING

TREBITT

INPREGNERENDE BEIS

JOTUN VERNER VERDIER

JOTUN

Odd Gleditsch

På tur i skog og mark -
En real røyk må til!

En tom plastpung bør ikke kastes hvor som helst. Plast forsvinner nemlig ikke, men blir liggende år etter år. Derfor bør alt av plast tas med hjem og kastes i søppelkassen. - Husker De dette, gjør De både Dem selv og andre friluftselkere en stor tjeneste.

TIEDEMANN'S RØD-røyk for menn!